

Özgürlük ve Ekonomi Politik

Metin Sarfati & Hüseyin Özel

Editörler

İdil Sarfati, Ekim Fatoş Yılmaz

ÖZGÜRLÜK VE EKONOMİ POLİTİK Metin Sarfati, Hüseyin Özel

Genel Yayın Numarası: 416
ISBN: 978-605-2294-98-7
1. Basım, Haziran 2024

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2024
Efil©2024

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.
Sertifika No: 45550

Genel Yayın Yönetmeni: Serenay Dıraz

Grafik Tasarım: Ferhat Önder

Kapak Tasarım: Cihangir Büyüköner

Baskı ve Cilt:

Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti. İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71
Matbaa Sertifika No: 47479

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Bağcılar Mahallesi Şemsettin Günaltay Caddesi 283. Sokak Ata Apartmanı
No: 9/7 06670 Çankaya/Ankara Türkiye

Tel : (+90) 312 442 52 10

GSM : (+90) 541 232 00 46

<http://www.kitapsaati.com.tr> • [instagram.com/efilyayinevi](https://www.instagram.com/efilyayinevi) • [twitter.com/efilyayinevi](https://www.twitter.com/efilyayinevi)

**Özgürlük
ve
Ekonomi Politik**

Metin Sarfati & Hüseyin Özel

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

BAŞLARKEN

Özgürlük ve Ekonomi Politik 23

HÜSEYİN ÖZEL

Karl Polanyi'nin Faşizm Analizi ve "Karmaşık Bir Toplumda Özgürlük" Sorunu..... 29

Marx ve "Özgürlük Yanılsaması"..... 53

Piyasa Sistemi ve Özgürlük..... 100

METİN SARFATI

Özgürlük Değerini Yitirirken..... 138

Özgürlüğün Yanılsamaları..... 152

İktisadın İnsanın "Özgür İradesi(!)"..... 167

Özgürlüğe Mecbur mudur İnsan Olan?..... 179

Kaderin İçindeki Özgürlük - I 190

Kaderin İçindeki Özgürlük - II 204

SONSÖZ

Özgürlük, Kötülük ve Kurtuluş: Metin Hoca'ya Kimi (Gecikmiş) Sorular 215

KAYNAKÇA

L'albatros

*Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage
Preignent des albatros, vastes oiseaux des mers,
Qui suivent, indolents compagnons de voyage,
Le navire glissant sur les gouffres amers.*

*A peine les ont-ils déposés sur les planches,
Que ces rois de l'azur, maladroits et honteux,
Laissent piteusement leurs grandes ailes blanches
Comme des avirons traîner à côté d'eux.*

*Ce voyageur ailé, comme il est gauche et veule!
Lui, naguère si beau, qu'il est comique et laid!
L'un agace son bec avec un brûle-gueule,
L'autre mime, en boitant, l'infirme qui volait!*

*Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l'empêchent de marcher.*

Charles Baudelaire

Albatros

*Tayfalar sık sık yakalar, iş olsun diye,
Koca deniz kuşlarını, albatrosları,
Keskin çukurlar üstünden kayan gemiye
Eşlik eden o kaygı bilmez dostları.*

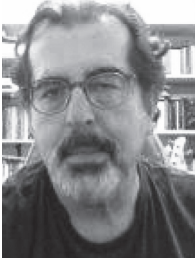
*Ama bırakıldılar mı güvertelere,
O gök kralları ne sünepe, ne sarsak
Seriverir koca kanatlarını yere,
Yanlarında sürünen kürekler gibi, ak.*

*O kanatlı yolcu ne miskin, ne sümsüktür!
Ne çirkin, ne gülünçtür o güzel kuş şimdi!
Topallar kimi, uçan sakata öykünür,
Bir pipoyla gagasını dürtükler kimi!*

*O bulutlar prensine benzer Ozan da,
Fırtınayla senlibenli, yaylara gülen;
Yere sürülmüştür yuhalar arasında,
Yürüyemez devce kanatları yüzünden.*

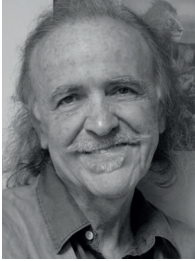
Charles Baudelaire
Çev: Sait Maden

Hüseyin Özel

Emekli öğretim üyesi. 1963, Bursa doğumlu. Lisans (1985) ve yüksek lisans (1988) derecelerini Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü'nden, doktora derecesini Utah Üniversitesi'nden (1997) aldı. İlgi alanları arasında İktisadi Düşünce Tarihi, İktisat Felsefesi, Politik İktisat ve Sosyal Teori ile İnsan Hakları bulunmaktadır. 2009 yılında yayımlanmış olan *Piyasa Ütopyası* adlı bir kitabı bulunmaktadır. İktisat ve Toplum dergisine düzenli katkılar yapmaktadır.

Metin Sarfati

Marmara Üniversitesi SBF ve çeşitli üniversitelerde iktisadi düşünce tarihi, iktisat felsefesi dalında öğretim üyesi.

Ekonomi Politikinin İnsanı Kim'dir? (2010) ve Uygarlığın Bunalımı (2014) isimli eserlerinin yanında, pek çok ortak kitap çalışmasında imzası bulunmaktadır.

SUNUŞ

“*Kimi kitaplar vardır, daha kitap niteliğiyle bir varlık kazanmadan önce bir yazğıya sahip olurlar.*” Bu söz, W. Benjamin’in Nazilerin eline düşme korkusuyla hayatına son vermesinin ardından, yazarın **Pasajlar** dahil bütün kitaplarını basıma hazırlayan, kendisi de bir Alman filozof olan Rolf Tiedemann tarafından dile getirilir. **Pasajlar** kitabı, teknik gelişme ve endüstrileşmenin çocukluk çağı olan 19. yüzyıl başında, Fransa’nın değışen yüzüne dair hüznünü dile getiren Baudelaire’i de konu edinir. Baudelaire dönüşen kente karşı yabancılaşmasını şiirlerine taşır, modernlik tecrübesine tanıklığı nedeniyle de iç sıkıntısına saplanır. Gerek kitabın daha oluşma fikrinden önce kendi varlığını ortaya koyması, gerekse modernlik tecrübesinin getirdiğı hız, zenginleşme, dijitalizasyon, görünmeye ve tüketime dayalı topluma karşı Sarfati’nin mesafeli tutumu, bu iki olgu ve tavır arasında ilişki kurmamızı sağlayabilir.

Prof. Hüseyin Özel ve **Prof. Metin Sarfati**’nin **Özgürlük ve Ekonomi Politik** adlı ortak yazısıyla başlattıkları özgürlük tartışmasını Eylül 2021 tarihinde kitap haline getirmeye karar verdiler. 2022 yılında basılması planlanan bu çalışmayı, Sarfati’nin zamansız vedası, eksik(!) ama değerini tam da burada bulacağımız bir noktaya taşımıştır. Bu nedenle de, sunuş yazısının temelde Sarfati üzerinden ilerleyen bir seyir izlemesi, yazının ilerleyen bölümlerinde bahsedeceğimiz

gibi, tüm bu sürecin kendisinden sonra hayata geçirilmiş bir proje olmasında aranmalıdır¹.

Öncelikle, iki değerli akademisyen ve yakın arkadaş olan **Metin Sarfati ve Hüseyin Özel**'in **İktisat ve Toplum** dergisinde yayımlanmak üzere ele aldıkları ve tartışmaya açtıkları özgürlük sorunu, tüm gerçekliği ile ortada olsa da, **özgürlük yanılısamasının** yanında yaşanan **bilinç yanılısaması** tartışmasının tekrar ele alınmasını zorunlu kılmıştır.² La Bruyère, Spinoza, Locke, Rousseau, Hegel, Kant, Marx, Keynes, Polanyi gibi birçok isme referans verilen bu makalelerin ortak özelliği ise, özgürlüğün nasıl elde edilebileceği sorusunun cevabını bulmanın da ötesinde, bu soruna cevap verecek temel kavramlar üzerinde okuyucuyu tekrar düşünmeye davet etmek olmuştur. Özgürlük ve özgürlük fikri ile ilintili birçok sorgu, Sarfati ve Özel tarafından birbirini besleyen ve büyüten düşüncelerin bir araya gelmesi bakımından da kıymetlidir.³

* * *

1. Bu kitabı oluşturan yazıların ilk halleri ana çerçevesiyle 2021 - 2022 tarihleri arasında İktisat ve Toplum dergisinde yayımlandı. Kitap hazırlanırken, Hüseyin Özel revizyonlar yaparak yazıları düzenledi. Metin Sarfati'nin yazıları ise bazı düzeltmeler dışında korunmuştur.

2. Sarfati yazılarında, insanın iç ve dış yanılısamaların tutsağında olduğuna değinir. İç tutsaklığı bilinç yanılısaması olarak, dış tutsaklığı ise günümüzün özgürlük anlayışı olarak adlandırabiliriz.

3. Kitaptaki yazılar, Kasım 2020'den Ekim 2021'e kadar bir ay Hüseyin Özel'in, öteki ay Metin Sarfati'ninki olmak üzere İktisat ve Toplum dergisinde yayımlanmıştır. Fakat bu kitap için yazıların iki ayrı yazarın isimleri altında toplanması uygun görülmüştür.

Özgürlük, insanlıkla birlikte başlayan bir mesele olarak, birçok toplumsal hareketin gerisinde, dönemin düşünürleri tarafından farklı anlamlara karşılık gelmiştir. “Özgürlük nedir?”, “özgür irade var mıdır?”, “özgürlük mümkün müdür?” soruları, dünyayı etkisi altına alan Covid-19 krizi ve akabinde iktidarın beden muhafazası üzerindeki kontrolünü artırmasıyla daha fazla sorgulanır olmuştur.⁴ Okuyacağınız makalelerde, Hüseyin Özel tarafından ele alınan yazılarda, daha çok iktisadi düşünce tarihine dair bir özgürlük yaklaşımı yer alırken, Sarfati kısmında daha bireysel düzeyde bir özgürlük sorgulaması bulabiliriz. Her iki akademisyenin özgürlük tanımlarında sahip oldukları benzerlikler ve farklılıklar, özgürlüğün tarih içinde değişen anlamlarına da ışık tutmaktadır. Yaşadığımız dönem de, bu tartışmalı kavramın toplumsalın içindeki anlamını irdelemeyi zorunlu kılmamızın yanında, **erdemli yaşamın bir koşulu olarak**, özgürlüğü, bireysel hayatlarımızda cevap aranan bir soru olarak karşımıza çıkarır.

Hüseyin Özel, piyasa özgürlüğünün bireysel özgürlüklerle ilişkisini anlatırken, insan ve toplum yaşamını tümüyle ekonomik bir bakış açısından değerlendiren, alışkın olduğumuz liberal bir söylem üzerinden ele almaz, aksine koşulları

4. Pandemi sebebiyle alınan kapanma önlemleri insan yaşamını, Maslow’un ihtiyaçları piramidinin en altında; nefes alma, besin, yemek, su, cinsellik, uyku, sağlıklı metabolizma, boşaltım gibi temel düzeye indirgemıştır. Bu dönemde alınan bütün önlemler bu temel ihtiyaçları koruma yönünde olmuştur. Sarfati ve Özel tarafından ele alınan ilgili yazılar, özgürlüğün yoğun olarak hissedildiği kapanma dönemde ortaya çıkmıştır.

değiştirebilme gücünü tesis edebilecek olan insanın etik yanına vurgu yapar. Özel, özgürlük sorununun kaynağı olarak gördüğü kapitalist sistemi, şiddeti, özgürsüzlüğü pekiştirmesinin ve insan doğasında var olan çelişkileri derinleştirmesinin temel nedeni olarak görmesinin yanı sıra insanın, koşulları dönüştürebilme, böylelikle özgürleşebilme gücüne sahip olduğunu düşünür. Yanlış bir çıkarım yapma pahasına, sanıyoruz ki Özel, bu yaklaşımı ile insanın tarihi yapabilme gücü ve iradesine sahip olduğunu düşünür. Belki Sarfati ve Özel arasındaki en temel ayrımı da burada görebiliriz. Özel'in, Marx'tan ve Polanyi'den yapmış olduğu çok yönlü analizler ile, politik iktisadın gelişiminin insanın özgürleşmesi yolundaki önemine dair yapmış olduğu vurgusu, bugünün özgürlük tartışmalarında hayati bir rol oynamaktadır.

Sarfati'nin özgürlük ile ilgili bu yazı dizisine başlarken temel amacı, insanın rasyonel bir varlık olduğu ön kabulü ile hareket eden ve zenginleşmeyi özgürleşmenin önüne yerleştiren iktisadi düşüncüyü sorgulamaktır. Özellikle, **Özgürlüğün Yanılsamaları** yazısında, *iktisat teorisinin tam tersine, sıradan insan doğasında aklın geçerli olmadığı, rasyonalitenin bir ön kabul olarak varsayılmayacağını*, belirtir. *Böylesine çelişkili bir ruh halinin aşılması önce özgürlüğün bizzat kendini gerektirecek olmalıdır*, der. *Ancak ondan sonra veya onunla birlikte etik var olabilecektir. Etik, özgür bir ruh halinin ürünüdür.* Sarfati ele aldığı özgürlük yazılarında, hem insan varlığına içkin hem de kendi kimliğinden kaynaklanan sınırlamalar nedeniyle özgürsüzlüğe zorlanan yaşamını nasıl daha erdemli hale getirebileceğine dair soruların peşinden

gitmeye çalışmıştır. Bu sebeple, *boşluğun ve hiçliğin egemenliği* olarak tanımladığı bu dönemin ruhuna dair Sarfati'nin sorgulayıcı tavrını ve okuyucuyu bu sorgunun içine dahil etme çabasını, en çok da onun özgürlük arayışında bulabiliriz.

Özgürlüğü gerçekleştirmek önce onun fikrine varmakla mümkün olabilir; Sarfati de yazılarında, günümüzde özgürlük sorununun temelini oluşturan *özgürlük yanılması* ile bizi sorunun kökenine götürür. Önce özgürlüğün ne olduğunu anlatmaya çalışırken, insanın büyük trajedisinin nedenini de burada arar. Bu metinlerde, insanın doğası gereği, istekleri ve arzuları arasında bocalarken, günümüz toplumunun ve bu toplumu şekillendiren iktisat biliminin, insanların bu duygularını, varoluşunun temel hedefi olarak göstermesi ve insanın varlığını bir yanılama peşinde tüketiyor olmasıdır altı çizilen. Ve sorunun büyük kaynağı olarak gördüğü iktisadın dünyasının, insanın bu zaafını kullanmasını eleştirir. *Bir hiç'in uğruna yaratılan bu büyük zenginleşme, insanların arzularını gerçekleştirmek üzere varlığını sürdürecektir*, der. Bu durumda insanın hakikatle ve kendisiyle ilişkisinin tamamen kopmasının hem nedeni hem de sonuçlarından biridir *özgürlük yanılması*. İnsanı, evrenin merkezine koyan antroposentrik anlayışı her fırsatta sonuna kadar eleştiren Sarfati, kendi özgürlüğünü bütünün içinde görür ve tabiatın kendi hakikati dışında bir hakikat aramaz: *Büyük tabiatla yalan yoktur. Esaret de, yanılama da olmayacaktır bu durumda*. Kendi varlığına uygun davranmamanın yani hakikati kendi dışında aramanın, insanı kaderin içindeki öz-

gürlüğü keşfetmesinden de alıkoyacağını düşünür. Öyleyse, Sarfati'yi tanımlayan en önemli özelliklerden biri olan, doğaya, hayvana duyduğu sevginin kaynağını da burada bulabilir miyiz?

Sarfati, bütünü bilgisine varmanın yani özgürleşmenin birinci koşulu olarak bilmeyi ortaya koyar. *İnsan günümüzde bir beden yığına dönüşmüş ve Spinoza'nın insan için amaç olarak söylediği, tinsel özgürleşmeden uzaklaşmıştır. İnsan hem korkuyu üreten hem de onun içinde yaşayan olmuştur.* Sarfati, bu düşüncesinin doğrultusunda, iktisat alanında başladığı akademik kariyerine, disiplinlerüstü bir yaklaşımla tarihi, felsefeyi ve edebiyatı dahil ederek, çalışmalarına bütüncül bir nitelik kazandırmıştır. Özgürlük sorusunu toplumsal alandan bireysel tarafa taşıırken, özgürleşmenin birinci koşulu olarak ortaya koyduğu bilme eyleminde, insan doğasının en incelikli sorularına da edebiyatın ve felsefenin varlığı ile cevap aramıştır.

Bu yazıların varlığı, Sarfati'nin hayatı boyunca süregelen özgürlük arayışına dair kendi sorgusunun bir resmidir. Özgürlük sorgusunun son aşamasında, bu sorunun yanına kaderin varlığını da ekler, *kader kadar, yazgı kadar, özgürlük kadar kadim bir soru yok insanda*, der. Özgürlüğün insan için ne kadar mümkün olacağı sorusu üzerine düşünür. Bu sorgusunun nedeni de, özgürlüğün toplumsal boyutunun yanında, insan olmanın sonluluğunun ve sınırlılığının özgürlüğü dışlayabileceği ihtimalidir. Sarfati'nin yarım kalan *Kaderin İçindeki Özgürlük II* yazısı, bütünü kavrama nok-

tasında temel referans olarak gördüğü Spinoza'nın, *gereklilik* ve *zorunluluk* içinde ancak özgür olunabileceği fikrine dair bir dayanak oluşturmasının yanında, yazarın kişisel hikayesine dair bir anlam içermesi nedeniyle de kitabın sorgusunu felsefi alandan çıkararak, günlük yaşantılarımızın içine yerleştirir. Sarfati yazılarında, yaşamı boyunca korumaya çalıştığı özgürlük fikrinin yanına yerleştirdiği kaderin varlığını ve bunların çelişkili bir aradalığını gösterir. Yazı tamamlanamamış haliyle kitaba dahil olmuştur. Bu tamamlanamamış yazı, **kader ve özgürlük sorgusuna, yaşamın içinde cevap aranmasını ve tekrar yaşamın içinde bulunabilecek olanakları hatırlatır.**

Kader konusu, özgürlüğümüzü tehdit ettiği için önemlidir. Sarfati, kör kaderciliği savunmamakta ama insanın almış olduğu kararlarda söz sahibi olsa da, belli noktalarda **belirlenmişliklerle** kuşatıldığını düşünmekte. Burada bir noktaya değinmekte fayda var. Sarfati'nin **Özgürlüğe Mecbur mudur İnsan Olan?** yazısında Hegel'in Spinoza üzerine yaptığı eleştiriden bahsettiği kısımda, Hegel için saf olumsuzluk belirten *belirlenmişlik* kavramının, Spinoza için aynı anlama gelmediği vurgulanır. Spinoza için *belirlenmişlik*, eksikliği içeren *sınırlanmışlık* anlamına gelmektedir. Sarfati, Spinoza'nın izinde devam ettiği özgürlük tanımında, özgürlüğün mutlak olmadığı fikrinden yola çıkar. **Ya vardır ya yoktur** değil, **gereklilikler** ve **zorunluluklar** içinde bir özgürlüğün ancak mümkün olabileceği düşüncesini benimsemiştir. Kaderin varlığı da burada devreye giriyor. Çelişkili olarak görülse de kader ve özgürlüğün bir arada olabilme imkanını